

KONCEPCIA POĽSKO-SLOVENSKEHO SLOVNÍKA¹

Marta Vojteková

VOJTEKOVÁ, M. (2024): Conceptual Framework of the *Polish-Slovak Dictionary*. In: *Slovenská reč*, 89/1, 33 – 60.

Abstract: This paper presents the compilation principles of the Polish-Slovak Dictionary – a publication that is being prepared within the project of the Slovak-Polish Commission for the Humanities at the Slovak Ministry of Education and the Polish Ministry of Education. The concept focuses on the characteristics of the dictionary in terms of its macrostructure and microstructure. The following parameters of the dictionary entries are described: entry word, pronunciation, word-class and morphological characteristics, functional qualifiers, translation equivalents and phrases. The principles presented reflect current approaches in lexicographical theory and practice and are based on the compilation principles of the most recent explanatory dictionaries of the Slovak language and the Polish language. The unsatisfactory situation in the Polish-Slovak bilingual lexicography is also briefly pointed out, the reasons for the current absence of a Polish-Slovak dictionary of medium or large size are named, and a publication vision is outlined.

Keywords: Slovak language, Polish language, translation lexicography, Polish-Slovak dictionary, compilation principles, structure of entries.

Článok v skratke:

- V príspevku sa pozornosť venuje predstaveniu zásad spracovania *Poľsko-slovenského slovníka*, ktorý sa pripravuje v rámci projektu Slovensko-poľskej komisie humanitných vied pri slovenskom a poľskom ministerstve školstva.
- Podrobne sa venuje nasledujúcim parametrom heslovej state: heslové slovo, výslovnosť, slovnodruhovú a morfológickú charakteristiku, funkčné kvalifikátory, prekladové ekvivalenty a dokladové spojenia.
- Poukazuje sa aj na neuspokojivý stav poľsko-slovenskej prekladovej lexikografie, pomenúvajú sa príčiny doterajšej absencie poľsko-slovenského slovníka stredného alebo veľkého rozsahu a naznačuje sa publikačná vízia.

1. ÚVOD

Hlavným cieľom príspevku je opis zásad spracovania *Poľsko-slovenského slovníka* (ďalej PSS) so zameraním na jeho makroštruktúru a mikroštruktúru. Pod-

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0046; publikácia je zároveň výstupom z grantovej úlohy VEGA Slovo tvorná a morfematická štruktúra slovenského slova III (kvalitatívne a kvantitatívne aspekty) č. 1/0025/22 a z projektu Slovensko-poľskej komisie humanitných vied pod názvom Poľsko-slovenský slovník.

robne sa venujeme nasledujúcim parametrom heslovej state predstavujúcim jej maximálnu podobu: heslové slovo, výslovnosť, slovnodruhovú a morfológickú charakteristiku, funkčné kvalifikátory, prekladové ekvivalenty a dokladové spojenia. Predstavené zásady reflektujú súčasné prístupy v lexikografickej teórii a praxi a vychádzajú zo zásad spracovania najnovších výkladových slovníkov slovenského a poľského jazyka, ktoré sú umiestnené v ich úvodoch, a to najmä z nasledujúcich diel: *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G* (Buzássyová – Jarošová 2006), *Krátky slovník slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj 2020), *Wielki słownik języka polskiego PAN* (Żmigrodzki 2007 – 2024), *Wielki słownik języka polskiego PWN. A–G* (Dubisz 2018), *Uniwersalny słownik języka polskiego. A–J* (Dubisz 2008).

Okrem toho slovník predstavujeme ako jeden z aktuálnych projektov Slovensko-poľskej komisie humanitných vied pri slovenskom a poľskom ministerstve školstva. Informujeme tiež o autorskom kolektíve, aktuálnom stave prác, ako aj o nadväznosti na poľsko-slovenský slovník, ktorý sa začal pripravovať koncom 70. rokov minulého storočia. Stručne poukazujeme aj na neuspokojivý stav poľsko-slovenskej prekladovej lexikografie. Pomenúvame príčiny doterajšej absencie poľsko-slovenského slovníka stredného alebo veľkého rozsahu aj hlavný dôvod obnovenia prác na tomto lexikografickom diele, ktorým je spoločenská potreba. Potrebný je najmä prekladateľom, pedagógom, študentom, vedeckým pracovníkom, korektorom, ale aj širšej kultúrnej verejnosti.

2. NÁČRT STAVU POĽSKO-SLOVENSKEJ PREKLADOVEJ LEXIKOGRAFIE

Do dnešných čias boli publikované len vreckové alebo malé vydania poľsko-slovenských (resp. obojstranných) slovníkov všeobecného charakteru, napr. *Kieszonkowy słownik słowacko-polski i polsko-słowacki* (Batowski 1959), *Polsko-slovenský a slovensko-poľský vreckový slovník* (Buffa – Ivaničková 1963), *Polsko-slovenský a slovensko-poľský slovník* (Stano – Buffa 1975), *Mały słownik polsko-słowacki* (Abrahamowicz – Jurczak-Trojan – Papierz 1994), *Polsko-slovenský a slovensko-poľský slovník* (Krčová 2002), *Słownik kieszonkowy słowacko-polski, polsko-słowacki* (Spyrka 2006), *Kieszonkowy słownik słowacko-polski, polsko-słowacki* (Capiak 2010). Odhliadnuc od ich kvalitatívnych charakteristík či (ne)aktuálnosti, pri preklade nie sú postačujúce najmä kvôli rozsahu.

Poľské slovakistiky (Jurczak-Trojan – Mieczkowska – Orwińska – Papierz) publikovali v r. 1998 slovensko-poľskú verziu slovníka (*Słownik słowacko-polski A – Ō, P – Ź*) s rozsahom 50 000 hesiel. Druhé vydanie bolo publikované v r. 2005. Opačná verzia približne rovnakého rozsahu však do dnešných čias nevznikla, a to aj napriek akútnej potrebe.

3. Z HISTÓRIE PRÍPRAVY SLOVNÍKA²

Myšlienka pripraviť poľsko-slovenský slovník väčšieho rozsahu vznikla na Slovensku v 70. rokoch 20. storočia, pričom prvé heslá sa začali koncipovať v septembri 1978 a dokončenie rukopisu slovníka sa plánovalo na r. 1994. Za práce na slovníku bol zodpovedný vtedajší vedúci Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Šimon Ondruš a vedúcou pracovnej skupiny sa stala Marta Pančíková. Na slovníku v priebehu rokov pracovali: Marta Pančíková, Marián Servátka, Miroslava Kiapěšová (predtým Mátejová-Górska) a Elena Savčáková. Všetci kratší či dlhší čas pôsobili na Katedre slovanských filológií.³ Po odchode z katedry sa do prác na koncipovaní hesiel už zväčša nezapájali; ich práca na slovníku teda mala odlišné trvanie i intenzitu. Napokon na katedre z pôvodného zloženia ostala len M. Pančíková. Okrem uvedených osôb na slovníku pracovali dvaja externisti – Ferdinand Buffa a Alojz Capiak, ktorí v tom čase už boli v dôchodku.

Vtedajšia pracovná skupina vychádzala z prvého vydania *Słownika języka polskiego* (Szymczak 1978 – 1981) s rozsahom cca 80 000 hesiel. Približne takýto počet východiskových hesiel mal mať aj poľsko-slovenský slovník. Koncom r. 1992 vyšiel k uvedenému slovníku *Suplement*, z ktorého mal autorský kolektív zapracovať heslá do svojich písmen, čo sa však už nezrealizovalo. Autorskému kolektívu sa napokon podarilo vypracovať heslá v rámci písmen A, B, D, E, F, G, H, I, J, K, L, Ł a časť hesiel v rámci písmen M, N, O, S, Sz, T; vôbec neboli spracované písmená C, Ć, Ó, P, Q, R, Ś, U, V, W, Y, Z, Ż, Ź.⁴ Jednotlivé heslá boli spracované a ručne zapísané na kartotečné lístky (jedno heslo – jeden kartotečný lístok; veľké heslá aj viac kartotečných lístkov) a usporiadané v špeciálnych škatuliach. Časť kartotečných lístkov bola prepísaná na písacom stroji na papier formátu A4.

Slovník nebol nikdy dokončený a publikovaný. Za primárne príčiny možno považovať nedostatočné personálne a finančné zabezpečenie prác (pracovný kolektív nemal financie ani na základný materiál, napr. kartotečné lístky). Snahy o vytvorenie nových pracovných miest a o získanie finančných prostriedkov neboli úspešné. Škatule s kartotečnými lístkami boli napokon na dlhé roky uložené do skladu Poľského inštitútu v Bratislave.

² Túto časť sme spracovali na základe čiastkových písomných správ M. Pančíkovej o stave prác na slovníku od 70. do 90. rokov minulého storočia. Správy sa nachádzali v Poľskom inštitúte v Bratislave pri škatuliach s kartotečnými lístkami a získali sme ich s vedomím a súhlasom M. Pančíkovej. Niektoré informácie nám menovaná doplnila pri osobnom rozhovore.

³ E. Savčáková bola na katedre na dvojročnom študijnom pobyte.

⁴ Niektoré z uvedených písmen boli pridelené konkrétnym osobám, avšak heslá neboli nikdy odozdané a ich osud tak nie je známy.

4. POĽSKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK AKO PROJEKT SLOVENSKO-POĽSKEJ KOMISIE HUMANITNÝCH VIED

Práce na PSS sa opätovne obnovili až v r. 2022 ako súčasť činnosti Slovensko-poľskej komisie humanitných vied fungujúcej pri slovenskom a poľskom ministerstve školstva.⁵ Slovník sa stal jedným z projektov uvedenej komisie a jeho vedením bola na základe dekrétu ministra školstva poverená M. Vojteková,⁶ ktorá v Slovensko-poľskej komisii humanitných vied nahradila za oblasť jazykovedy M. Pančíkovú a ktorá zostavila nasledujúcu pracovnú skupinu pre prípravu slovníka. Vedúca pracovnej skupiny: doc. Mgr. Marta Vojteková, PhD. (Inštitút stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove); členovia pracovnej skupiny: prof. PhDr. Marta Pančíková, CSc. (Bratislava, dôchodkyňa), Mgr. Zuzana Obertová, PhD. (Katedra slovanských filológií, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave),⁷ Mgr. Anita Račáková, PhD. (Katedra slovanských jazykov, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici), dr. hab. Maria Papierz, em. prof. UJ (Krakov, dôchodkyňa).⁸ Členom pracovnej skupiny je aj Ing. Vladimír Benko, PhD., z Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, ktorého úlohou je zabezpečovanie technickej podpory – počítačové spracovanie, počítačová redakcia a grafický dizajn hesla.

5. ZÁSADY SPRACOVANIA SLOVNÍKA

V dnešnej dobe máme k dispozícii omnoho viac možností ako v 70. rokoch minulého storočia, keď sa na prekladovom slovníku začalo pracovať prvý raz. Predovšetkým sú k dispozícii počítače, rôzne počítačové programy,⁹ nosiče a úložiská dát. Autori aj napriek rôznej lokalizácii na Slovensku a v Poľsku majú možnosť online spojenia a k dispozícii je omnoho viac slovníkov v printovej aj elektronickej podobe, ako aj jazykové korpusey umožňujúce rýchle a efektívne získavanie údajov.

Zásady spracovania hesiel v PSS reflektujú súčasné prístupy v lexikografickej teórii a praxi. V ďalšej časti ich bližšie predstavíme z hľadiska makroštruktúry a mikroštruktúry.¹⁰ Vychádzať budeme z nasledujúcich koncepcií: *Východiská a zá-*

⁵ Základné informácie o Slovensko-poľskej komisii humanitných vied sa nachádzajú na webovej stránke Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky.^[1]

⁶ Okrem manažovania a koordinácie prác na slovníku M. Vojteková pripravila koncepciu slovníka a vzorové heslá. Zároveň aktívne pracuje na príprave hesiel v rámci písmena A.

⁷ Z. Obertová je zároveň členkou slovenskej sekcie Slovensko-poľskej komisie humanitných vied za oblasť literárnej vedy.

⁸ M. Papierz je súčasne členkou poľskej sekcie Slovensko-poľskej komisie humanitných vied za oblasť jazykovedy.

⁹ Slovník sa pripravuje v programe Notepad++.

¹⁰ Z. Hladká a R. Novotná (2017) vo vzťahu k výkladovému typu slovníka chápu makroštruktúru ako usporiadanie a vzájomnú previazanosť hesiel. V mikroštruktúre slovníka sa podáva všestranná informácia pre používateľa slovníka, hlavne fonologicko-fonetická, morfológická, syntaktická, sémantic-

sady spracovania slovníka (Jarošová – Buzássyová – Bosák 2006, s. 13 – 47),¹¹ *Základné zásady spracovania slovníka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj 2020, s. 16 – 38),¹² *Wielki słownik języka polskiego PAN. Zasady opracowania* (Żmigrodzki 2023, s. 1 – 102), *Słownik i słownictwo* (Dubisz 2018, s. 13 – 91),¹³ *Słownik i słownictwo* (Dubisz 2008, s. 9 – 91).¹⁴

6. VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVNÍKA

Cieľom projektu Slovensko-poľskej komisie humanitných vied pod názvom *Poľsko-slovenský slovník* je príprava dvojязыčného slovníka prekladového typu, všeobecného charakteru a stredného rozsahu, ktorý by zaplnil jestvujúcu medzeru v oblasti poľsko-slovenskej lexikografie. Predpokladaný rozsah poľských hesiel je okolo 80 000. Autorský kolektív momentálne pracuje na siedmich písmenách (A, B, C, Ć, D, E, F), pričom v pláne je publikovať ich ako prvý zväzok slovníka.

Aktuálna pracovná skupina čiastočne nadväzuje na pôvodný materiál spracovaný na kartotečných lístkoch, avšak vzhľadom na čiastočnú odlišnosť súčasnej a pôvodnej koncepcie, nedokončenosť niektorých hesiel, ale najmä obdobie koncipovania hesiel, východiskový lexikografický prameň poľskej časti slovníka (Szymczak 1978 – 1981; 1992) a slovenskej časti slovníka (Peciar 1959 – 1968) jednotlivé heslá komplexne a do veľkej miery reviduje, aktualizuje a dopĺňa. Vychádza pritom z najnovších a najväčších vydaní všeobecných výkladových slovníkov reflektujúcich súčasný stav poľského a slovenského jazyka. V poľštine najmä z nasledujúcich slovníkov: *Wielki słownik języka polskiego PAN* (Żmigrodzki 2007 – 2024; ďalej WSJPŻ), *Wielki słownik języka polskiego PWN* (Dubisz 2018; ďalej WSJPD), *Uniwersalny słownik języka polskiego* (Dubisz 2008; ďalej USJP); v slovenčine predovšetkým z *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj 2020; ďalej KSSJ), *Slovníka súčasného slovenského jazyka. A – G* (Buzássyová – Jarošová 2006; ďalej SSSJ)¹⁵. Doplnkovo sa využívajú staršie a iné vydania výkladových slovníkov, slovníky cudzích slov, slovníky odbornej terminológie, encyklopédie a v neposlednom rade korpusy,

ká, štylistická a pragmaticko-encyklopedická. Súčasťou mikroštruktúry sú aj údaje o výslovnosti a pravopise, o slovnodruhovom zaradení, o základných a problematických formách, o frekvencii, štýle a úze, informácia o začlenení lexém do opozitných a synonymných vzťahov, o valencii, ďalej výklad významu, typické kolokácie, exemplifikácie, niekedy aj etymologické poznámky. Podľa autoriek je najdôležitejší v rámci mikroštruktúry výkladového slovníka výklad významu.

¹¹ Ide o koncepciu k *Slovníku súčasného slovenského jazyka* umiestnenú v prvom zväzku (Buzássyová – Jarošová 2006).

¹² Ide o zásady spracovania ku *Krátkemu slovníku slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj 2020).

¹³ Koncepcia sa nachádza v prvom zväzku slovníka pod názvom *Wielki słownik języka polskiego PWN* (Dubisz 2018).

¹⁴ Zásady spracovania sú uvedené v prvom zväzku slovníka pod názvom *Uniwersalny słownik języka polskiego* (Dubisz 2008).

¹⁵ V aktuálnej fáze prác (písmená A až F) sa primárne využíva prvý zväzok SSSJ.

ktoré slúžia najmä k vyhľadávaniu exemplifikácií a nápomocné sú aj pri výbere prekladových ekvivalentov: Narodowy Korpus Języka Polskiego (Wyszukiwarka IPI PAN, Wyszukiwarka PELCRA),^[2] Slovenský národný korpus (korpus prim-10.0, najmä podkorpus prim-10.0-public-all),^[3] webové korpusy Araneum Polonicum^[4] a Araneum Slovaca VII,^[4] ako aj internetové stránky.

V rámci písmen, na ktorých sa v minulosti nepracovalo, sa robí excerpčia hesiel z USJP, ktorý rozsahom približne zodpovedá pôvodnému excerpčnému zdroju, teda SJPSz.¹⁶ Zo SJPSz sa už nevychádza z toho dôvodu, že novšie vydania nie sú doplnené a prepracované. Posledné doplnené vydanie tohto slovníka bolo vydané v r. 1992, a to primárne v podobe *Suplementu*, ktorý bol v neskorších vydaniach zakomponovaný do troch zväzkov. Pri následnom spracovaní vyexcerpovaných hesiel sa už využívajú všetky uvedené pramene. Keďže slovná zásoba poľského jazyka sa od vydania SJPSz (1978 – 1981; 1992) a USJP (2008), z ktorých sa heslá excerpovali, obohatila o nové jednotky, v ďalšej fáze sa do jednotlivých písmen doplnia nové heslá, ktoré by v súčasnom prekladovom slovníku nemali chýbať.

PSS reflektuje lexiku najnovších vydaní výkladových slovníkov poľského a slovenského jazyka, ktoré, ako sa uvádza v SSSJ (2006, s. 13), zachytávajú súčasný jazyk v časovej hĺbke a diachrónej dynamike. Ide o slovnú zásobu od roku 1945 do súčasnosti, pričom uvedený rok je považovaný za výrazný medzník nielen v jazyku.

Slovník obsahuje slovnú zásobu súčasného poľského a slovenského jazyka v širokom a zároveň reprezentatívnom výbere. Zachytáva lexiku reprezentujúcu jednotlivé variety národného jazyka. Lexika zaradená do slovníka predstavuje v súlade so zohľadnenými lexikografickými prameňmi lexikálny štandard (porov. SSSJ 2006, s. 13 – 14) – ide o slová zvyčajné a uzualizované pri vyjadrovaní v príslušnej komunikačnej sfére. Primárne sa zachytávajú neutrálne (bezpríznakové) slová, ale aj rozličným spôsobom príznakové lexémy. V obmedzenom rozsahu sa uvádzajú zastarané slová, historizmy a archaizmy; regionalizmy; nespisovné slová (hovorové slová, sociolekty a i.). Pomerne bohato je zastúpená odborná lexika vrátane odbornej terminológie, čím slovník do istej miery supluje absenciu prekladových terminologických slovníkov. Vlastné mená do jadra slovníka nie sú zaradené, ani rodné (krstné) mená, ich domácke a zdrobnené podoby. Vybrané typy vlastných mien (pomenovania svetadielov a kontinentov, štátov a závislých území, ich hlavných miest, obyvateľské mená) tvoria samostatnú prílohu.

7. STAVBA HESLA

Maximálny variant heslovej state má nasledujúcu štruktúru, pričom vo väčšine hesiel sa vyskytujú len niektoré parametre: heslové slovo (7.1.), výslovnosť (7.2.), slovnodruhovú a morfológickú charakteristiku (7.3.), funkčné kvalifikátory (7.4.), prekladové ekvivalenty (7.5.), dokladové spojenia (7.6.).

¹⁶ USJP obsahuje cca 100 000 hesiel.

7.1. HESLOVÉ SLOVO

Heslové slová sú radené abecedne a ich pravopisná podoba (vrátane variantov) je uvedená v súlade s výkladovými slovníkmi poľského jazyka (WSJPD, WSJPŽ). Uvádzajú sa v základnom pomenúvacom tvare – substantíva v N sg. (**alfabet** abeceda), adjektíva v N sg. mužského rodu (**alfabetyczny** abecedný), slovesá v neurčitku (**czytać** čítať, **piec** pieť), ohybné zámená a číslovky v N sg. mužského rodu (**taki** taký; **dwukrotny** dvojnásobný), stupňovateľné príslovky v 1. stupni – pozitíve (**tanio** lacno).

Substantíva sa v základnom tvare (N sg.) uvádzajú aj vtedy, keď sa v ňom používajú málo. V tom prípade sa pri substantíve uvádza skratka obyč. pl. (**afta** obyč. pl. afta).¹⁷ Ak sa heslové slovo používa obyčajne v singulári, naznačuje sa to skratkou obyč. sg. (**afekt** obyč. sg. afekt). V prípade, že heslové slovo nemá singulárovú paradigmu, uvádza sa v N pl. so skratkou iba pl. (**aktualia** iba pl. aktuality). Pri substantívach s výlučným singulárom sa to naznačuje skratkou iba sg. (**anemia** iba sg. anémia).

Homonymia sa v poľských a slovenských výkladových slovníkoch interpretuje i spracúva pomerne nejednotne.¹⁸ **Homonymá** ako slová rovnakej jazykovej (zvukovej alebo grafickej) formy s rozdielnym lexikálnym alebo gramatickým významom spracúvame v samostatných heslách s číslcovým indexom za posledným písmenom heslového slova.

Týmto spôsobom v súlade so SSSJ (2006, s. 34 – 35) spracúvame:

1. Vlastné lexikálne (pravé) homonymá – slová bez zjavnej významovej súvislosti s rozdielnym pôvodom (**aga**¹ m. 1. aga (oslovenie – pane), 2. aga (titul), **aga**² f. ropucha obrovská; **akcja**¹ f. akcia, činnosť, **akcja**² f. akcia, účasť). Ako homonymá spracúvame aj lexémy utvorené od nehomonymných základov (**gazowy**¹ adj. plynový ← **gaz**, **gazowy**² adj. gázový ← **gaza**; **opierać**¹ iprf. opierať ← oprzeć, **opierać**² iprf. opierať ← oprać).

2. Slovnodruhovú homonymá – slová s rozdielnou slovnodruhovou platnosťou (**adagio**¹ n. adagio, **adagio**² adj. adagio, **adagio**³ adv. adagio; **piec**¹ m. pec, **piec**² iprf. pieť, **dokoła**¹ adv. dookola, **dokoła**² prep. okolo).

3. Gramatické homonymá – ako gramatické homonymá sa v SSSJ uvádzajú a) maskulína označujúce osoby, zvieratá alebo veci odlišujúce sa kategóriou životnos-

¹⁷ V ďalšej časti príspevku budeme kvôli väčšej prehľadnosti v rámci príkladov uvádzať zväčša len javy, ktoré opisujeme. Takmer každý poľský príklad bude zároveň kvôli zrozumiteľnosti pre slovenského čitateľa doplnený slovenským ekvivalentom (**alfabet** abeceda). Pri uvádzaní prekladových ekvivalentov sa v článku nezohľadňuje polysémia poľských lexém. Uvádza sa len jeden ekvivalent, a to zodpovedajúci prvému (základnému) významu polysémickej jednotky. Keď existujú v rámci ekvivalentov (hláskové, pravopisné) varianty alebo synonymá, uvádza sa frekventovanejší alebo neutrálnejší variant/ekvivalent (**bekhend**, **backhand** bekhend, **abstynencja** abstinencia). Ekvivalenty v článku neuvedáme pri formálne totožných internacionalizmoch (**a priori**).

¹⁸ Napr. WSJPŽ ako homonymá uvádza len lexémy s odlišnou slovnodruhovou platnosťou: **pięć I** (liczebnik), **pięć II** (rzeczownik). Etymologické (diachronné) kritérium pri členení hesiel na homonymá nezohľadňuje.

ti, b) feminína označujúce osoby (utvorené prechýlením od maskulín), zvieratá alebo veci odlišujúce sa kategóriou životnosti. Napr. v USJP sa maskulína odlišujúce sa kategóriou životnosti spracúvajú ako polysémické jednotky (**admiral** 1. voj. admirál, 2. zool. babôčka admirálska), kým feminína odlišujúce sa kategóriou životnosti sa spracúvajú ako homonymá (**źniwiarka I** poľnohosp. tech. žací stroj, **źniwiarka II** kniž. žnica). Oba typy v súlade so SSSJ uvádzame ako homonymné heslá (**admiral**¹ voj. admirál, **admiral**² zool. babôčka admirálska; **anonim**¹ anonym (list), **anonim**² anonym (človek); **źniwiarka**¹ poľnohosp. tech. žací stroj, **źniwiarka**² kniž. žnica; **szoferka**¹ kabína vodiča v nákladnom aute, **szoferka**² vodička, povolanie šoféra).

Osobitným typom heslových slov sú (vlastné a iniciálové) skratky. V slovníku sa ako heslové slová uvádzajú len najpoužívanjšie skratky (**prof.** skr. profesor, **nr** skr. numer, **itd.** skr. i tak ďalej, **ABS** skr. z angl. Anti-Blockier-System, **UJ** skr. Uniwersytet Jagielloński). Značky sa v podobe samostatných hesiel uvádzajú veľmi zriedkavo, napr. homonymné formy (**a**⁴ zn. ar). Zväčša predstavujú len doplnenie plnej podoby prekladového ekvivalentu: **żelazo** železo (Fe), **kilometr** kilometer (km), **mililitr** mililiter (ml). Ide o značky chemických prvkov, jednotiek fyzikálnych veličín a jednotiek miery, ktoré majú internacionálnu podobu.

Prefixoidy a sufixoidy (napr. auto-, -fil) sa neuvádzajú v podobe samostatných hesiel, ale len ako súčasť zložených slov (**autoportret** autoportrét, **polonofil** polonofil).

Heslové slovo má primárne jednoslovnú podobu. Viacslovné podoby heslových slov sú zriedkavé – ide napr. o ortograficky neadaptované citátové výrazy (**a priori**, **a cappella**, **ad hoc**, **vice versa**) a slovesá so zvrátnym komponentom *się* v rozličnej funkcii (**cieszyć się** tešiť sa, **śmiać się** smiať sa, **golić się** holiť sa, **całować się** bozkávať sa).

Hniezdovanie sa využíva v obmedzenej miere, najmä v prípade viacslovných jednotiek. Hniezdujú sa:

1. Viacslovné príslovky, ktorých prvú časť tvorí predložka. Prihniezdované sú k príslušným adjektívam (**amatorski** adj. amatérsky – **po amatorsku** adv. amatérsky, **mały** adj. malý – **od malego** adv. od mala, od mala). Ako samostatné heslá radené abecedne sa uvádzajú viacslovné príslovky, ktoré nemajú jednoslovný motivant (**na głodniaka** nalačno; neexistuje *głodniak).

2. Viacslovné sekundárne predložky, ktoré sú prihniezdované k motivantom (**na** prep. na, **podstawa** f. základ – **na podstawie** prep. na základe). Ako samostatné heslá radené abecedne sa uvádzajú viacslovné predložky, ktoré nemajú jednoslovný motivant (**na przekór** napriek; neexistuje *przekór).

3. Viacslovné spojky, častice a citoslovčia, ktoré sú uvedené v heslových stadiách slovných druhov, z ktorých sú zložené (**a** conj. a, **więc** conj. teda – **a więc** conj. a teda; **przed(e)** prep. pred(o), **wszystko** pron. všetko – **przede wszystkim** part. predovšetkým; **a** interj. a, á, **sio** interj. heš – **a sio** interj. heš).

4. Obyvateľské mená, adjektíva a hlavné mestá, ktoré sú prihniezdované k pomenovaniu svetadielov a kontinentov, štátov a závislých území a tvoria prílohu slovníka (**Polsko** Poľsko – **Polak** Poliak, **Polka** Poľka, **polski** poľský, **Warszawa** Varšava; **Bermudy** Bermudy – **Bermudczyk** Bermudčan, Bermud'an, **Bermudka** Bermudčanka, Bermud'anka, **bermudzki** bermudský, **Hamilton** Hamilton; **Ameryka** Amerika – **Amerykanin** Američan, **Amerykanka** Američanka, **amerykański** americký).

Nehniezdujú sa napr. zdrobené podstatné mená – deminutíva (**domек** domček), zveličené podstatné mená – augmentatíva (**psisko** psisko), prechýlené ženské mená (**nauczycielka** učiteľka), mená ženského rodu pomenúvajúce samice (**niedźwiedzica** medvedica), opakovacie slovesá (**czytywać** čítať), vzťahové adjektíva (**kakaowy** kakaový), deadjektívne substantíva so sufixom -ość (**abstrakcyjność** abstraktnosť), substantíva pomenúvajúce predstaviteľov smerov, odborníkov vo vedných odboroch a pracovníkov rozličných odvetví (**absolutysta** absolutista, **agrobiolog** agrobiológ) a ďalšie slová. Ako samostatné heslá sa uvádzajú aj slovesá tvoriace vidové dvojice (**robić** robiť, **zrobić** urobiť; **opierać** opierať, **oprzeć** oprieť).

V rámci jedného hesla uvádzame významovo totožné hláskové a pravopisné varianty (**bekhend**, **backhand** bekhend; **dziobek**, **dzióbek** zobáčik; **kemping**, **camping** kemping; **ablatiwus**, **ablativus** ablatív; **apsyda**, **absyda** apsida), ktoré majú zároveň totožnú morfológickú charakteristiku (**apsyda**, **absyda** D, L ~dzie, G pl. ~yd). Na prvom mieste sa uvádza variant, ktorý je považovaný za neutrálnejší (napr. z normatívneho hľadiska) a frekventovanejší.¹⁹ Ďalšie varianty sa uvádzajú aj ako samostatné heslá s odkazom na neutrálnejšiu a frekventovanejšiu podobu, len ak ich abecedne oddeľujú štyri heslá a viac (**absyda** p. **apsyda**). Ak je táto vzdialenosť menšia ako štyri heslá, druhý variant sa ako samostatné heslo s odkazom neuvádza (**ablatiwus**, **ablativus** G ~wu, ~vu, L ~wie, ~vie, N pl. ~wy, ~vy).²⁰ Ako samostatné heslá s odkazom na neutrálnejšiu a frekventovanejšiu podobu sa uvádzajú varianty s odlišnou morfológickou charakteristikou, a to bez ohľadu na vzdialenosť v abecednom poradí (**agapa** D, L ~pie, G pl. agap agapé; **agape** neskl. p. **agapa**).

Zásada (ne)totožnej morfológickej charakteristiky a vzdialenosti v abecednom poradí sa uplatňuje aj pri slovotvorných variantoch, t. j. rovnakokoreňových derivátoch (**akwarysta** akvarista; **akwariarz** p. **akwarysta**; **anestetyczny** anestetický; **anestezyjny** p. **anestetyczny**). Spoluhláskové tvary adjektív vystupujúce len ako menné časti slovesno-menného prísudku sa spracúvajú ako samostatné heslá s odkazom na ich frekventovanejšie varianty (**zdrów** p. **zdrowy** zdravý).

¹⁹ Poradie variantov korešponduje s WSJPŽ a USJP, ktoré ich radia na základe uvedených kritérií.

²⁰ Heslo **ablativus** sa samostatne neuvádza.

7.2. VÝSLOVNOSŤ

Výslovnosť je uvedená hneď za heslovým slovom v hranatých zátvorkách a vždy má podobu plného znenia. Rovnako ako v SSSJ (2006, s. 18) uvádza sa ojedinele, iba pri slovách, v ktorých rozdiel medzi písanou a ústnou podobou slova vybočuje z rámca bežných korešpondencií výslovnosti a pravopisu. Okrem toho v prípadoch, pri ktorých sa často robia chyby, ale aj pri cudzích slovách a citátových výrazoch (**aerocasco** [aerokasko] poistenie lietadla, **á propos** [a propo] apropo); pri domácich slovách, ak sa odlišuje od ortografického zápisu (**marznać** [mar-znać] mrznúť); pri niektorých skratkách (**ABS** [a-be-es] ABS, **UJ** [u-jot] skratka Jagelovskej univerzity, **CBOS** [cebos] skratka Centra pre výskum verejnej mienky); pri spoľuhlákach, ktoré sú samostatnými heslami (**b** [be] b); pri heslách zakončených na -yzm/-izm s variantnou výslovnosťou v L sg. (**romantyzm** [L romantyzmie/romantyzmie] romantizmus). V hranatých zátvorkách sa v rámci výslovnosti naznačuje aj prízvuk, ak sa odlišuje od pravidelného paroxytonického prízvuku – na predposlednej slabike (**fizyka** [fizyka] fyzika, **rzeczpospolita** [rzeczpospolita/rzeczpospolita] republika). V súlade s USJP sa používa zjednodušená transkripcia, nie fonetický prepis.

7.3. SLOVNODRUHOVÁ A MORFOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA

Slovnodruhovú charakteristiku sa vyskytuje takmer pri všetkých heslových slovách. Výnimkou sú citátové výrazy, citátové slová, skratky a značky ako špecifické jazykové objekty, ktoré majú na mieste slovného druhu uvedené cit. výraz (citátový výraz), cit. slovo (citátové slovo), skr. (skratka), zn. (značka).

Slovnodruhovú charakteristiku sa uvádza formou skratiek vychádzajúcich z internacionálnych termínov. Internacionálne skratky používame aj pri označení rodu substantív a vidu sloves.²¹ Jednotlivé slovné druhy sa označujú nasledovne: podstatné mená/substantíva skratkou rodu m., f., n. (maskulínium, feminínium, neutrum),²² prídavné mená/adjektíva adj., zámená/pronominá pron., číslovky/numeraliá num., slovesá/verbá skratkou vidu iprf., prf. (imperfektívum – sloveso nedokonavého vidu, perfektívum – sloveso dokonavého vidu), príslovky/adverbiá adv., predložky/prepozície prep., spojky/konjunkcie conj., častice/partikuly part., citoslovčia/interjekcie interj.

Morfologickú charakteristiku nasleduje za slovnodruhovú charakteristikou. Údaje uvedené v záhlaví za heslovým slovom sa vzťahujú na celú lexikálnu jednotku. Ak sú údaje uvedené na začiatku niektorého z významov viacvýznamového slo-

²¹ Ostatné skratky týkajúce sa gramatickej charakteristiky vychádzajú z domácich termínov, ak existujú a sú zaužívané, napr. podrad'ovacie spojky označujeme skratkou conj. podrad', nie conj. hypotak. (od hypotaktický). Rovnako postupujeme pri funkčných kvalifikátoroch, napr. zdobneniny označujeme skratkou zdob., nie demin. (od deminutívum).

²² V súlade s poľskou lexikografickou tradíciou sa rodová špecifikácia neuvádza pri pluráliach tantum. V PSS pri týchto lexémach používame skratku s. (substantívum), napr. **aktualia** s., iba pl.

va (za číslom príslušného významu), znamená to, že sa vzťahujú len na tento konkrétny význam:

abstrakt m., G ~tu, L ~kcie

1. N pl. ~ty/~ta abstrakcia f.

2. N pl. ~ty abstrakt

Pri slovenských prekladových ekvivalentoch sa explicitne uvádzajú len rozdiely v rode substantív (**akacja** f. agát m.) a vide slovies (**akomodować** iprf. akomodovať iprf. al. prf.), prípadne sa naznačujú diferencie z hľadiska čísla (**aktualia** iba pl. aktuality obyč. pl.).

Koncovky gramatických tvarov lexikálnych jednotiek patriacich k ohybným slovným druhom sa rozširujú do podoby tzv. zreteľnej koncovky (rovnako ako v SSSJ 2006, s. 20). Zreteľné koncovky sa nekryjú s morfológickým členením slova, ale začínajú sa poslednou nemennou grafémou²³ konkrétneho tvaru heslového slova. Časť pred touto grafémou sa nahrádza vlnovkou (**akcesorium** N pl. ~ria, G pl. ~riów príslušenstvo). Ak by vlnovka nahrádzala len jednu grafému, uvádza sa celý tvar (**akt** L akcie akt). Princíp zreteľnej koncovky sa uplatňuje aj pri zakončení nulovou gramatickou morférou (**aktówka** G pl. ~wek aktovka). Výnimku z uvádzania zreteľnej koncovky predstavujú maskulina zakončené na -izm/-yzm, pri ktorých sa v L sg. pred poslednou nemennou grafémou uvádza aj graféma z, a to pre dvojakú výslovnosť (**absolutyzm** [L absolutyzmie/absolutyzmie] m., L ~zmie absolutizmus).

Prípadné dvojtvary sa uvádzajú cez lomku, pričom na prvom mieste stojí frekventovanejšia koncovka (**alergolog** N pl. ~odzy/~gowie alergiológ). Zreteľné koncovky sa pri menných slovných druhoch vyskytujú po skratke pádu. Singulárové skratky pádov sú bez explicitného označenia singuláru. Pred plurálovými zreteľnými koncovkami sa za skratkou pádu nachádza pl. (**agrest** G ~tu, L ~eście, N pl. ~ty egreš). Zreteľné koncovky spoločné pre niekoľko pádov v rámci toho istého čísla sú uvádzané raz pre všetky tieto pády (**agronomia** G, D, L ~mii agronómia). Zreteľné koncovky týkajúce sa komparatívu adjektív a prísloviak sa explicitne označujú skratkou 2. st. (**zdrowy** adj., 2. st. ~wszy zdravý; **ciepło** adv., 2. st. ~plej teplo). Pri slovesách sa explicitne nepodáva informácia, o ktorý tvar ide, zreteľné koncovky na ne poukazujú dostatočne (**aklimatyzować** ~zuję, ~zujesz, ~zuj, ~ał, ~any aklimatizovať). Zreteľné koncovky sa uvádzajú na základe USJP a boli verifikované vo WSJPŽ.

Pri ohybných slovách sú uvedené potrebné alebo vybrané tvaroslovné údaje. Ide zväčša o problematické tvary, v ktorých dochádza k alternáciám alebo pri tvore-

²³ Na rozdiel od SSSJ zohľadňujeme poslednú nemennú grafému, nie poslednú nemennú hlásku. Na základe toho uvádzame **autobus** L ~sie, pri zohľadnení hlásky by sme museli uviesť **autobus** L ~usie. Abstrahujeme tak od alternácií tvrdá – mäkká/zmäkčená hlásku, porov. autobus [autobus], autobusie [autobuše].

ní ktorých sú pochybnosti, tvary, ktoré sa odlišujú od paradigmy príslušného deklináčného alebo konjugačného typu, individuálne tvary alebo tvary, v ktorých sa uplatňujú sekundárne koncovky.

7.3.1. Podstatné mená

Pri **maskulínach** sa uvádzajú v rámci jednotlivých deklináčnych typov nasledovné zreteľné koncovky:

a) Maskulína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na foneticky mäkké spoluhlásky *ć, dź,ń, ś, ź*; ďalej na *p, b, m, w* alternujúce v nepriamych pádoch na *p', b', m', w'*; ako aj na *l, j*, po ktorých nasleduje nulová koncovka:

- osobné maskulína: G, A sg. a N, G, A (I)²⁴ pl. (**samuraj** m., G, A ~ja, N pl. ~je/~jowie, G, A pl. ~rai/~jów samuraj; **gość** m., G, A ~ścia, N pl. ~ście, G, A pl. ~ści, I pl. ~ćmi host'),

- zvieracie maskulína: G, A sg. a N, G pl. (**słoń** m., G, A ~onia, N pl. ~onie, G pl. ~oni slon),

- neživotné maskulína: G sg. a N, G pl. (**bal** m., G ~lu, N pl. ~le, G pl. ~lów bál).

b) Maskulína s tvarotvorným základom zakončených v N sg. na funkčne mäkké spoluhlásky *c, cz, dz, dź, rz, sz, ź*, po ktorých nasleduje nulová koncovka:

- osobné maskulína: G, A, (D) sg. a N, G, A pl. (**łgarz** m., G, A ~rza, N pl. ~rze, G, A pl. ~rzy łuhár; **chłopiec** m., G, A ~pca, D ~pcu, N pl. ~pcy, G, A pl. ~pców chlapec),

- zvieracie maskulína: G, A sg. a N, G pl. (**żrebiec** m., G, A ~bca, N pl. ~bce, G pl. ~bców żrebec),

- neživotné maskulína: G sg. a N, G pl. (**kolnierz** m., G ~rza, N pl. ~rze, G pl. ~rzy golier).

c) Maskulína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na spoluhlásky *k, g, ch*, po ktorých nasleduje nulová koncovka:

- osobné maskulína: G, A, (I) sg. a N, G, A pl. (**łapiduch** m., G, A ~cha, N pl. ~chy, G, A pl. ~chów łapiduch; **robotnik** m., G, A ~ka, I ~kiem, N pl. ~icy, G, A pl. ~ków robotník),

- zvieracie maskulína: G, A, (I) sg. a N pl. (**łilch** m., G, A ~cha, N pl. ~chi łlch; **szczupak** m., G, A ~ka, I ~kiem, N pl. ~ki šťuka f.),

- neživotné maskulína G, (I) sg. a N pl. (**łech** m., G mchu, N pl. mchy mach; **stóg** m., G stogu, I stogiem, N pl. stogi stoh).

d) Maskulína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na tvrdé spoluhlásky *b, d, f, ł, m, n, p, r, s, t, w, z*, po ktorých nasleduje nulová koncovka:

²⁴ V zátvorke sú pády, pre ktoré sa koncovky neuvádzajú pri každom maskulíne. Napr. pri maskulíne **gość** sa I pl. uvádza z toho dôvodu, že ide o nepravidelnú koncovku (*-mi*). V tomto páde je vo väčšine slov koncovka *-ami*.

• osobné maskulína: G, A, (D), L sg. a N, G, A pl. (**sasiad** m., G, A ~da, L ~siedzie, N pl. ~siedzi, G, A pl. ~dów sused; **pan** m., G, A ~na, D, L ~nu, N pl. ~nowie, G, A pl. ~nów pán),

• zvieracie maskulína: G, A, D, L sg. a N pl. (**pies** m., G, A psa, D psu, L psie, N pl. psy pes),

• neživotné maskulína: G, L sg. a N pl. (**slup** m., G ~pa, L ~pie, N pl. ~py stĺp).

e) Osobné maskulína zakončené na sufix ~*anin*, po ktorom nasleduje nulová koncovka: G, A sg. a N, G, A pl. (**mieszczanin** m., G, A ~na, N pl. ~anie, G, A pl. ~an mešťan).

Pri **feminínach** sa uvádzajú v rámci jednotlivých deklinačných typov nasledovné zreteľné koncovky:

a) Feminína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na foneticky mäkké spoluhlásky *ć, dź, ń, ś, ź, p', b', m', f', w'*, ako aj *l a j*, po ktorých nasleduje koncovka *-a*:

• G, D, L sg. a G pl. (**babcia** f., G, D, L ~ci, G pl. ~ci/babć babka).

b) Feminína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na funkčne mäkké spoluhlásky *c, cz, dz, dź, rz, sz, ź*, po ktorých nasleduje koncovka *-a*:

• G, D, L sg. a G pl. (**anielica** f., G, D, L ~cy, G pl. ~ic nadprirodzená ženská bytosť).

c) Feminína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na spoluhlásky *k, g, ch*, po ktorých nasleduje koncovka *-a*:

• D, L sg. a G pl. (**absolwentka** f., D, L ~tce, G pl. ~tek absolventka).

d) Feminína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na tvrdé spoluhlásky *b, d, f, l, m, n, p, r, s, t, w, z*, po ktorých nasleduje *-a*:

• D, L sg. a G pl. (**antylopa** f., D, L ~pie, G pl. ~op antilopa).

e) Feminína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na foneticky mäkké spoluhlásky *ć, dź, ń, ś, ź*; ďalej na *p, b, m, w* alternujúce v nepriamych pádoch na *p', b', m', w'*; ako aj na *l, j*, po ktorých nasleduje nulová koncovka:

• G, D, L sg. a (N), G pl. (**radość** f., G, D, L ~ści, G pl. ~ści radość; **oś** f., G, D, L osi, N pl. osie, G pl. osi os).

f) Feminína s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na funkčne mäkké spoluhlásky *c, cz, dz, dź, rz, sz, ź*, po ktorých nasleduje nulová koncovka:

• G, D, L sg. a N, G pl. (**noc** f., G, D, L ~cy, N pl. ~ce, G pl. ~cy noc).

Pri **neutrách** sa uvádzajú v rámci jednotlivých deklinačných typov nasledovné zreteľné koncovky:

a) Neutrá s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na foneticky mäkké spoluhlásky *ć, dź, ń, ś, ź, p', b', m', f', w'*, funkčne mäkké spoluhlásky *c, cz, dz, dź, rz, sz, ź*, ako aj *l, j*, po ktorých nasleduje koncovka *-e* alebo *-o*:

• G pl. (**pole** n., G pl. pól pole).

b) Neutrá s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na *k, g, ch*, po ktorých nasleduje koncovka *-o*:

• (I sg.) a G pl. (**stoisko** n., I ~kiem, G pl. ~isk oddelenie; **tango** n., I ~giem, G pl. tang tango; **echo** n., G pl. ech echo).

c) Neutrá s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na tvrdé spoluhlásky *b, d, f, l, m, n, p, r, s, t, w, z*, po ktorých nasleduje koncovka *-o*:

• L sg. a G pl. (**stado** n., L ~dzie, G pl. stad stádo; **cygaro** n., L ~rze, G pl. ~ar ci-gara f.).

d) Neutrá zakončené v N sg. na *-ę* a v G sg. na ~ęcia:

• G sg. a N, G pl. (**kurczę** n., G ~ęcia, N pl. ~ęta, G pl. ~cząt kurča).

e) Neutrá zakončené v N sg. na *-ę* a v G sg. na ~enia:

• G sg. a N, G pl. (**imię** n., G imienia, N pl. imiona, G pl. imion meno).

f) Neutrá zakončené v N sg. na ~um:

• N, G pl. (**akwarium** n., N pl. ~ria, G pl. ~riów akvárium).

Pri **pluráliách tantum** sa uvádzajú v rámci jednotlivých deklináčnych typov nasledovné zreteľné koncovky:

a) Pluráliá tantum s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na mäkké spoluhlásky:

• G pl. (**aktualia** s., iba pl., G pl. ~liów aktuality).

b) Pluráliá tantum s tvarotvorným základom zakončeným v N sg. na tvrdé spoluhlásky:

• G pl. (**aktywa** s., iba pl., G pl. ~wów aktíva).

7.3.2. Prídavné mená

Pri **prídavných menách** sa v rámci morfolologickej charakteristiky uvádza len mužský osobný tvar N pl., ak sa tento tvar uplatňuje (**administracyjni** adj., m. os. N pl. ~ni administratívny), napr. *pracownicy administracyjni* administratívni pracovníci. V prípade stupňovateľných adjektív sa uvádza aj tvar 2. stupňa – komparatívu (**zdrowy** adj., 2. st. ~wszy zdravý). Pri spoluhláskových tvaroch adjektív vystupujúcich ako menné časti slovesno-menného prísudku sa uvádza explicitná informácia o obmedzenej spájateľnosti (**zdrów** adj. iba v prísudku zdravý).²⁵

7.3.3. Zámená a číslovky

Druhy poľských zámen sa uvádzajú na základe ich všeobecného vecného významu (osobné, zvrtné, privlastňovacie, opytovacie, ukazovacie, neurčité a vymedzovacie zámená); typy poľských čísloviek vychádzajú zo špecifikácií číselného významu (základné, skupinové, zlomkové, násobné, druhové a radové číslovky). V prípade oboch slovných druhov zohľadňujeme túto tradičnú klasifikáciu, ktorá je pevne zakorenená v slovenskej jazykovede, ale nachádza sa aj v gramatikách poľského jazyka.²⁶

²⁵ Ide o syntaktický typ informácie, ktorý sa uvádza len ojedinele.

²⁶ Niektorí autori (napr. Laskowski 1999a, s. 341; Laskowski 1999b, s. 333) však pri klasifikácii zámen a čísloviek zohľadňujú primárne ich morfológické a syntaktické vlastnosti. Z toho dôvodu sú

Pri **zámenách** sa teda okrem slovnodruhového označenia uvádza aj ich bližšie (druhové) určenie: zámeno osobné (**ja** pron. os. ja), zámeno zvrtné (**się** pron. zvrat. sa), zámeno osobné privlastňovacie (**mój** pron. os. privl. môj), zámeno zvrtné privlastňovacie (**swój** pron. zvrat. privl. svoj), zámeno opytovacie (**co** pron. opyt. čo), zámeno ukazovacie (**ten** pron. ukaz. ten), zámeno neurčité (**ktos** pron. neurč. ktosi), zámeno vymedzovacie (**nie** pron. vymedz. nič). Uvedené druhové určenie je doplnené informáciou o gramatickej podobe zámena, ktorá môže byť substantívna, adjektívna, adverbialná, numerálna: substantívne zámeno (**co** pron. opyt. subst. čo), adjektívne zámeno (**jaki** pron. opyt. adj. aký), adverbialné zámeno (**gdzie** pron. opyt. adv. kde), numerálne zámeno (**ile** pron. opyt. num. koľko).

Rozsah morfolologickej charakteristiky závisí od druhu zámen. Pri adjektívnych zámenách a číslovkových zámenách s adjektívnou formou (adjektiváliách) sa rovnako ako pri adjektívach uvádza mužský osobný tvar N pl. a navyše aj tvar N pl. platný pre ostatné maskulina (neoznačujúce mužskú osobu, teda zvieratá a veci mužského rodu), feminína a neutrá (**taki** m. os. N pl. tacy, m. neos., f., n. takie taký). Celá paradigma sa uvádza pri: základných osobných zámenách (**ja** ja) a privlastňovacích osobných zámenách (**mój** môj), základnom zvrtnom zámene (**się** sa) a privlastňovacom zvrtnom zámene (**swój** svoj), substantívnych ukazovacích zámenách (**ten** ten), substantívnych opytovacích zámenách (**kto** kto), neurčitých substantívnych zámenách (**ktos** ktosi), vymedzovacích substantívnych zámenách (**nikt** nikto).

Bližšia subkategoriálna charakteristika sa uvádza aj pri **číslovkách**: číslovka základná (**trzy** num. zákl. tri), číslovka skupinová (**dwoje** num. skup. dvoje), číslovka zlomková (**ćwierć** num. zlom. štvrt'), číslovka násobná (**trzykrotny** num. nás. trojnásobný, **trzykrotnie** num. nás. trojnásobne), číslovka druhová (**dwojaki** num. druh. dvojaký, **dwojako** num. druh. dvojako), číslovka radová (**piąty** num. rad. piaty). K tejto charakteristike sa môže pridružovať ďalší subkategoriálny príznak vyjadrujúci formu – substantívnu, adjektívnu, adverbialnú (**bilion** num. zákl. subst. bilión, **trzykrotny** num. nás. adj. trojnásobný, **trzykrotnie** num. nás. adv. trojnásobne).

Morfológická charakteristika závisí od druhu čísloviek. Pri substantívnych typoch čísloviek sa uvádzajú koncovky podľa skloňovacieho typu, ku ktorému patria (**bilion** m., G ~na, L ~nie, N pl. ~ny bilión). Pri radových číslovkách, pri násobných a druhových číslovkách s adjektívnou formou (adjektiváliách) sa uvádza mužský osobný tvar N pl., ak sa tento tvar uplatňuje, teda podobne ako pri adjektívach (**pierwszy** m. os. N pl. ~si prvý; **trzykrotny** m. os. N pl. ~ni trojnásobný; **dwojaki** m. os. N pl. ~acy dvojaký). Pri adverbialnom type čísloviek sa nesklonnosť explicitne neuvádza. Číslovky s osobitným skloňovaním majú uvedenú celú paradigmatu (napr. **oboje**, **obydwoje** num. zákl. G ~jga, D, L ~jgu, A ~je, I ~jgiem obaja, obidvaja).

napr. zámena a číslovky s adjektívnou formou (*každy*; *pierwszy*) považované za adjektíva, s príslovkovou formou (*tu*; *dwukrotnie*) za príslovky. V súlade so slovenskou klasifikáciou považujeme lexémy *každy* a *tu* za zámená, *pierwszy* a *dwukrotnie* za číslovky.

7.3.4. Slovesá

Morfologická charakteristika **nedokonavých sloves** sa obmedzuje na nasledujúce tvary: 1. a 2. osoba singuláru prítomného času,²⁷ imperatív v 2. osobe singuláru, 3. osoba mužského rodu minulého času a trpné prídavné v N sg. mužského rodu (**apelować** iprf., ~luję, ~lujesz, ~luj, ~aļ, ~any apelovať), morfologická charakteristika **dokonavých sloves** sa zameriava na tieto tvary: 1. a 2. osoba singuláru budúceho času, imperatív v 2. osobe singuláru, 3. osoba mužského rodu minulého času a trpné prídavné v N sg. mužského rodu (**zrobić** prf. ~bię, ~isz, zrób, ~ił, ~biony urobiť). Pri obojvidových slovesách sa na prvom mieste nachádza informácia o nedokonavom vide ako základnom (bezpríznamovom) člene (**abdykować** iprf. al. prf. abdikovať, **anulować** iprf. al. prf. anulovať). Tvar trpného prídavného sa neuvádza pri slovesách, od ktorých sa netvorí, napr. **boleć** bolieť, **czernieć** černieť, **biec** bežať. Pri slovesách, ktoré vystupujú len v 3. osobe, sú uvedené iba tvary pre túto osobu (**fermentować** iprf. ~tuje, ~aļ fermentovať); pri slovesách, ktoré vystupujú v pluráli a v 3. osobe singuláru, sa taktiež uvádzajú tvary v obmedzenom rozsahu (**wyprzedzać się** iprf. ~dza się, ~ają się, ~aļ się predbiehať sa).

7.3.5. Príslovky, predložky, spojky, častice, citoslovčia

Morfologická charakteristika **prísloviek** sa pri stupňovateľných príslovkách obmedzuje na 2. stupeň – komparatív (**tanio** adv., 2. st. ~niej lacno). Pri **predložkách** sa uvádza informácia o spájateľnosti predložky s konkrétnym pádom/konkrétnymi pádmami (**przez** prep. s A cez; **nad** prep. I. s A, II. s I nad);²⁸ pri **spojkách** sa za označením slovného druhu uvádza informácia o ich funkčnom type (**aby** conj. podrad., **aby**, **lub** conj. prirad. alebo). Pri **časticiach** a **citoslovciach** je uvedená len skratka slovného druhu.

7.4. FUNKČNÉ KVALIFIKÁTORY

Funkčnými kvalifikátormi sa hodnotia lexémy z hľadiska: 1. frekvenčného, 2. časového, 3. teritoriálneho, 4. príslušnosti k jednotlivým štýlom a štýlovým vrsťm, 5. používania sociálnymi skupinami, 6. citového príznaku.

Frekvenčný kvalifikátor sa uvádza v záhlaví heslovej state (porov. bod 7.4.1.), ostatné kvalifikátory sú uvedené pod záhlavím a pri ich kumulácii sú radené nasledovne: temporálny kvalifikátor – teritoriálny kvalifikátor – štylistický kvalifikátor – kvalifikátor poukazujúci na používanie sociálnymi skupinami – citovohodnotiaci kvalifikátor (**archidiakon** histor., náb. archidiakon; **arabeska** hovor., žart. arabeska; **aktoreczka** hovor., zdrob., expr. začínajúca herečka).

²⁷ Na základe koncoviek 1. a 2. osoby singuláru prezntu sa slovesá zaraďujú do konjugačného typu.

²⁸ Rovnako ako pri spoluhláskových adjektívach ide o syntaktický typ informácie, ktorý sa uvádza len vo vybraných prípadoch.

Primárne uvádzame kvalifikátory týkajúce sa poľskej heslovej lexémy. Umiestňujeme ich pred slovenským prekladovým ekvivalentom a v slovenskom znení, porov. kvalifikátory pri monosémickej a polysémickej lexéme:

abazja f., G, D, L ~zji, G pl. ~zji

lek. abázia:

chorzy z ~zjq chorí s abáziou

abakus m., G ~sa, L ~sie, N pl. ~sy

abakus:

1. archit. ~ *kolumny doryckiej* abakus dórskeho stĺpa

2. histor. ~ *grecki* grécky abakus

Mnohé kvalifikátory sa zároveň vzťahujú aj na slovenský prekladový ekvivalent, napr. vyššie uvedený ekvivalent *abázia* je aj v slovenčine lekársym termínom. Pri slovenskom ekvivalente uvádzame kvalifikátor len ojedinele, najmä v prípade časovo príznakových lexém, napr. pri poľskom hesle **aeroport** sú uvedené dva ekvivalenty – *letisko*, *aeroport*. Ekvivalent *aeroport* uvádzame z dôvodu formálnej podobnosti s poľskou lexémou, no označujeme ho kvalifikátorom *zastaráv.*, aby nedošlo k jeho preferovaniu používateľmi slovníka, a uvádzame ho na druhom mieste. Kvalifikátory vzťahujúce sa na slovenskú lexému sa vyskytujú vpravo od prekladového ekvivalentu:

aeroport m., G ~tu, L ~rcie, N pl. ~ty

letisko n., *aeroport* *zastaráv.*

Kvalifikátor sa môže vzťahovať na: všetky významy slova (**admiralicja** voj. 1. admirality, admiráli, 2. admirality (úrad)), na niektorý z jeho významov (**aferyzista** 1. podvodník, 2. hovor. aférista), na heslové slovo alebo dokladové spojenie:

akcesoryczny adj.

kniž. akcesórny, akcesorický:

element ~ akcesórny komponent;

geol. *minerały* ~ne akcesorické minerály

7.4.1. Frekvenčný kvalifikátor

Na frekvenciu poukazuje kvalifikátor *zried.* (zriedkavý výraz, zriedkavo), ktorý sa týka variantov hesla a v niektorých prípadoch aj ekvivalentov. Ak sa varianty uvádzajú v rámci jedného hesla, zriedkavejší výraz sa nachádza na druhom mieste, pričom kvalifikátor *zried.* sa uvádza len pri variante s päťkrát menším výskytom ako jeho frekventovanejší pendant:²⁹

²⁹ Informáciu o zriedkavejšom variante preberáme z WSJPŽ, ktorý sa opiera o korpusové údaje.

arkana, zried. **arkany** s., iba pl., G pl. ~nów
kniž. tajomstvo

Pri ekvivalente sa kvalifikátor zried. uvádza z toho dôvodu, aby nedošlo k jeho preferovaniu používateľmi slovníka, porov.:

anegdociarz m., G, A ~rza, N pl. ~rze, G, A pl. ~rzy
rozprávač vtipov, anekdotár zried.

7.4.2. Temporálne kvalifikátory

Z časovo príznakových lexikálnych jednotiek sa explicitne označujú:

Zastarané slová (zastar.),³⁰ ktoré sa vyskytujú v slovnej zásobe staršej generácie a zo súčasného používania ustupujú, sú však známe väčšine používateľov jazyka (**ajentura** zastar. agentúra, **kabat** zastar. krátky kabát, **sierocinieć** zastar. sirotinec).

Historizmy (histor.)³¹ pomenúvajúce reálie (predmety, javy, osoby) minulých období, ktoré v súčasnosti nejestvujú (**aelowiec** histor. člen Ľudovej armády, **hetman** histor. hajtmán). Dnes sa využívajú najmä v historiografických a memoárových textoch. Nemajú neutrálne synonymá.

Archaizmy (arch.),³² ktoré sa dnes bežne nepoužívajú, patria do pasívnej slovnej zásoby a v súčasnom jazyku majú neutrálne synonymá. Výkladové slovníky uvádzajú archaizmy výberovo, zväčša len archaizmy, ktoré sú súčasťou frazeologických jednotiek alebo termínov. Napr. archaizmus **rodny** sa dnes používa len v anatomickom termíne *narząd rodny*. Jeho neutrálnym synonymom je adjektívum **rozrodczy** (*narządy rozrodcze* rodidlá).

Nové lexémy (**neologizmy**) sa v prekladovom slovníku explicitne neoznačujú.

7.4.3. Teritoriálne kvalifikátory

Dialektizmy, ktoré nadobudli širšiu územnú platnosť na úrovni regiónov alebo makroareálov a využívajú sa najmä v hovorenej komunikácii, sa v súlade so SSSJ (2006, s. 38) označujú ako **regionalizmy** (region.)³³ (**fiakier** region. fiaker, **krawczyni** region. krajčírka). Pri regionalizmoch neuvádzame konkrétny región výskytu (na rozdiel od USJP alebo WSJPŽ).

Slová pomenúvajúce reálie, predmety, javy a činnosti z oblasti materiálnej kultúry, ktoré nemajú pendant v spisovnom jazyku a pôvodne sa zaraďovali medzi nárečové slová, v SSSJ označené ako etnografizmy (etnogr.), sa v PSS neuvádzajú.

³⁰ V USJP kvalifikátor przestarz. – przestarzały.

³¹ V USJP kvalifikátor histor. – historyzm. WSJPŽ historizmy niezachytáva.

³² V USJP kvalifikátor arch. – archaizm.

³³ V USJP kvalifikátor reg. – regionalizm.

7.4.4. Štylistické kvalifikátory

Podľa príslušnosti k štýlom a štýlovým vrstvám sa vyčleňujú nasledujúce typy lexém:

Hovorové slová (hovor.),³⁴ ktoré sa používajú predovšetkým v ústnej komunikácii a v neoficiálnych kontaktoch – v rodine, medzi priateľmi (**baba** hovor. baba; **zlotko** hovor. staniol; **zlodziejka** hovor. zlodějka, rozvodka). Lexémy s uvedeným kvalifikátorom nie sú viazané na malé skupiny osôb, ale charakterizuje ich širšie používanie.

Knižné slová (kníž.)³⁵ sú založené na vyššom stupni spisovnosti, výnimočnosti, nevšednosti či dôležitosti. Používané sú v oficiálnych situáciách, často len v písaných prejavoch. Chápanie a používanie týchto lexém je podmienené vyššou úrovňou komunikačnej kompetencie a intelektuálnej výbavy (**dumač** kníž. dumať, **konkluzja** kníž. konklúzia, **spożywać** kníž. požívať, **konsensus** kníž. konsenzus, **mistyfikator** kníž. mystifikátor). Ku knižným slovám zaraďujeme aj lexémy označené v USJP kvalifikátorom *podniosły* (podn.) – vznešený. Ide o slová charakteristické pre vysoký štýl, používaný prevažne v písomnej komunikácii, ale aj v niektorých rečníckych prejavoch (**czcigodny** ctihodný, **maestro** maestro, **zaprawdę** naozaj).

V rámci **odbornej lexiky** sa používajú dva druhy kvalifikátorov:³⁶

a) Kvalifikátory poukazujúce na používanie lexémy v jednej konkrétnej oblasti. USJP a WSJPŽ vyčleňujú okolo 90 kvalifikátorov/oblastí (**abduktor** anat. abduktor, **adenina** biochem. adenín, **aga** zool. ropucha obrovská, **agawa** bot. agáva, **analgetyk** farm. analgetikum). Týmto kvalifikátormi sa označujú vedecké termíny a odborné názvy (termíny naukowe, terminy zawodowe) vyznačujúce sa oficiálnosťou. Konkrétny kvalifikátor poukazuje na to, že daná lexéma má charakter termínu alebo je používaná špecialistami v danej oblasti, resp. osobami, ktoré spája konkrétny typ činnosti.

b) Kvalifikátory poukazujúce na používanie lexémy vo viacerých oblastiach (kwalifikatory wielod dziedzinowe/interdyscyplinarne³⁷). Ak nemožno jednoznačne určiť oblasť, na ktorú sa význam lexémy vzťahuje, používa sa jeden z nasledujúcich kvalifikátorov poukazujúcich na viaceré odbory vedy, techniky a kultúry (**algorytm** odb. algoritmus, **adolescencja** odb. adolescencia, **darwinizm** odb. darwinizmus, **ahistoryzm** odb. ahistorizmus; **osprzęt** tech. vybavenie, **klasycyzm** kult. klasicizmus). Keď sa daná lexéma používa vo viacerých oblastiach, ktoré sú jasne identifikovateľné, uvádza sa vedľa seba niekoľko kvalifikátorov (**anatoksyna** farm., lek. anatoxín; **aktualista** filoz., psych. aktualista).

³⁴ V poľštine sa používa kvalifikátor *pot.* – *potoczny*.

³⁵ V USJP kvalifikátory *książk.* – *książkowy*, *podn.* – *podniosły*.

³⁶ Jednotlivé skupiny odbornej lexiky sú vo výkladových slovníkoch rozlične členené a interpretované. V prezentovanej koncepcii vychádzame primárne z WSJPŽ.

³⁷ Termíny WSJPŽ.

Osobitnú skupinu predstavujú lexémy, ktoré patria k lexike charakteristickej pre danú oblasť, avšak používané sú skôr v bezprostrednej komunikácii a zároveň nepatria k ustálenej terminológii v danej oblasti, vyznačujú sa hovorovosťou aj neoficiálnosťou (tzv. gwary zawodowe). Pri takýchto lexémach sa uvádzajú dva kvalifikátory – kvalifikátor zaraďujúci lexému do príslušnej oblasti a kvalifikátor hovor. (hovorový), napr. **gladzik** inform. hovor. touchpad.

Publicizmy (publ.)³⁸ sú intelektuálne slová bežné v oblasti spoločensko-politického života, používané v médiách (televízia, tlač, rádio), vďaka ktorým sa dostávajú do všeobecného povedomia (**briefing** publ. brífing).

Administratívna lexika (admin.)³⁹ je oficiálna a typická pre oblasť administratívno-právnych komunikátov využívaných primárne v komunikácii medzi úradmi a občanmi (**formularz** admin. formulár, **immatrykulacja** admin. imatrikulácia, **zaabonować** admin. predplatiť).

Poetizmy (poet.)⁴⁰ sú typické výrazové prostriedky umeleckých textov (najmä lyrickej poézie). Ich používanie je podmienené jednak dobovo, jednak individuálne (**krasawica** poet. krásavica, **ruczaj** poet. riava, **srebrnopióry** poet. striebroperý).

Kvalifikátorom náb. označujeme **náboženskú lexiku**⁴¹ používanú v nábožensky orientovaných písaných aj hovorených textoch a v širšom zmysle aj lexikálne jednotky pomenúvajúce cirkevnú štruktúru a organizáciu jednotlivých cirkví, ich činnosti a prejavy (**diakon** náb. diakon, **diecezja** náb. diecéza, **encyklika** náb. encyklika, **asceza** náb. askéza, **egzorcysta** náb. exorcista, **dżinizm** náb. džinizmus).

7.4.5. Kvalifikátory poukazujúce na používanie sociálnymi skupinami

Jednotky vyskytujúce sa v jazyku určitých sociálnych skupín charakterizuje emocionálnosť, hodnotiaci postoj; tieto lexémy odzrkadľujú hodnotovú hierarchiu danej skupiny alebo jej vnímanie sveta; označujú aj predmety charakterizujúce životný štýl danej skupiny. Ide o lexémy, ktoré majú neoficiálny a hovorový charakter. Označujeme ich kvalifikátorom sociol. (sociolekty, sociálne variety národného jazyka), za ktorým uvádzame skratku príslušnej sociálnej skupiny (**kominek** sociol. skaut.⁴² komorné stretnutie skautov, obyčajne pri kozube; **bajzel** sociol. narkom.⁴³ miesto nelegálneho predaja narkotík). Rovnakým spôsobom uvádzame aj lexémy používané mládežou a zločineckými skupinami (sociol. mlád. – sociolekt mládeže, sociol. zločin. – sociolekt zločincov).⁴⁴

³⁸ V USJP kvalifikátor publ. – dotyczący publikatorów.

³⁹ V USJP kvalifikátor urz. – urzędowy.

⁴⁰ V USJP kvalifikátor poet. – poetycki, poetyzm.

⁴¹ V USJP ide o lexiku s označením rel. – religijny, kośc. – kościelny.

⁴² Sociolekt skautov.

⁴³ Sociolekt narkomanov.

⁴⁴ WSJPŽ v rámci sociolektov (tzv. gwary środowiskowe) používa tri kvalifikátory: młodz. – młodzieżowe, przestęp. – przestępcze, środ. – środowiskowe.

7.4.6. Citovohodnotiace kvalifikátory

Podľa postoja (vzťahu) hovoriaceho ku komunikovanému obsahu (jazykovej realite) sa vyčleňujú príznakové lexikálne jednotky. Tento postoj môže byť vo všeobecnosti pozitívny alebo negatívny, lexika tak môže mať pozitívnu alebo negatívnu emocionálnu hodnotu. V PSS sa vyčleňujú nasledujúce typy slov:

Expresívne slová (expr.) vyjadrujú citový alebo vôľový postoj, sú charakteristické najmä pre hovorenú reč a často sa vyznačujú formálnou osobitosťou. Kvalifikátor expr. poľské slovníky (USJP, WSJPŽ) neuvádzajú, používajú kvalifikátory označujúce konkrétne typy expresívnej lexiky. V slovníku ho priradíme formálnym zdrobneninám pomenúvajúcim zdrobnenou formou predmety a javy, ktoré nie sú alebo nemôžu byť malé, a primárne vyjadrujú citový postoj hovoriaceho (**winko** zdrob., expr. vínko).

Hypokoristiká (hypok.),⁴⁵ ku ktorým patria zdrobnené (maznavé) obmeny neutrálnych pomenovaní v rodinnom prostredí alebo v dôverne blízkom prostredí. Vyjadrujú pozitívny emocionálny vzťah expedienta k percipientovi (**babcia** hypok. babka, **mamusia** hypok. mamka, **kochanie** hypok. miláčik).

Eufemizmy (zjemn.)⁴⁶ označujú slová zjemňujúce nepríjemnú skutočnosť, používateľ jazyka ich volí ako alternatívne k slovám, ktoré z rozličných príčin nechce použiť, ale ktorých obsah chce vyjadriť (**cholewa** zjemn. cholera; **guzik** zjemn. celkom nič).

Pejoratívne slová (pejor.)⁴⁷ vyjadrujú negatívny, odsudzujúci, pohrdavý alebo ponižujúci postoj k percipientovi alebo predmetu výpovede (**lajdus** pejor. darebák, **świniopas** pejor. nevychovanec). Pod kvalifikátor pejor. zaraďujeme aj slová označené v USJP kvalifikátormi obraźl. – obraźliwy (urážlivý) a lekcew. – lekceważący (pohrdavý, podceňujúci). Cieľom slov označených ako *obraźliwe* je urazenie percipienta alebo predmetu výpovede (**balwan** pejor. hlupák). Kvalifikátor lekcew. signalizuje pocit vyššieho postavenia expedienta vo vzťahu k osobe, veci, javu (**dziennikarzyna** pejor. škrabák, slabý novinár; **maminsynek** pejor. mamičkár).

Žartovné lexikálne jednotky (žart.)⁴⁸ vyjadrujú žartovný prístup alebo postoj expedienta ku komunikovanému obsahu (designátu) (**podfruwajka** žart. žaba, mladé dievča; **świszczypala** žart. vetroplach; **wicherek** žart. škutina).

Ironické slová (iron.)⁴⁹ vyjadrujú iróniu, výsmech (**pracuś** iron. pracant; **lach** iron. handra, vrchné oblečenie).

Tabuizovaný lexiku tvoria pomenovania označujúce spoločensky a kultúrne neprimerané postoje komunikujúcich – sú to všetko expresívne vyjadrenia s negatív-

⁴⁵ V USJP kvalifikátor *pieszcz.* – *pieszczotliwy*.

⁴⁶ V USJP kvalifikátor *euf.* – *eufemiczny*, *eufemizm*.

⁴⁷ V USJP mu zodpovedajú tri kvalifikátory: *pogard.* – *pogardliwy*, *obraźl.* – *obraźliwy*, *lekcew.* – *lekceważący*.

⁴⁸ V USJP kvalifikátor *žart.* – *żartobliwy*.

⁴⁹ V USJP kvalifikátor *iron.* – *ironiczny*.

ným príznakom. Patria sem **vulgarizmy** (vulg.)⁵⁰ zväčša pomenújúce sexuálne orgány, intímne časti tela, sexuálne činnosti, oblasť vylučovania, vzťahujúce sa na fyziologické činnosti (**chuj** vulg. čurák, **pierdolić** 1. vulg. dristať, **rzygać** vulg. vracat'). Okrem nich sem patria **hrubé slová** (hrub.)⁵¹ označujúce spoločensky neprimerané, neslušné pomenovania, kliatby a nadávky. Vzdelaný používateľ jazyka ich nepoužíva vo verejných a oficiálnych situáciách vzhľadom na predpokladanú negatívnu reakciu prijímateľa (**cholera** hrub. cholera; **zapieprzyć** hrub. ukradnúť).

7.5. PREKLADOVÉ EKVIVALENTY

Pri voľbe prekladových ekvivalentov sa opierame o slovenské lexikografické a encyklopedické diela a korpusy (SNK,^[3] Araneum Slovaca VII^[4]), ako aj o vlastné poznatky a kompetencie. Prekladové ekvivalenty sú rovnako ako heslové slová zväčša jednoslovné, no možno sa stretnúť aj s viacslovnými ekvivalentmi, niekedy len vo funkcii synonyma (**abisynka** 2. hovor. habešská studňa; **abažur** tienidlo lampy, abažúr zastar.).

Na mieste prekladových ekvivalentov sa môže vyskytnúť aj niekoľko lexém spätých vzťahom synonymie (**alarm** 2. alarm, poplach). Na prvom mieste sa zväčša uvádza najpoužívanejší a bezpríznakový ekvivalent. V prípade, že jestvuje formálne totožný (podobný) ekvivalent, avšak jeho frekvencia je nízka (napr. z dôvodu zastaranosti), uvedie sa na poslednom mieste s príslušným kvalifikátorom (**areszt** väznica, väzenie, árešt zastar.).

Výklad významu/významov sa vzhľadom na prekladový charakter slovníka neuvádza. V prekladovom slovníku sa však zohľadňuje polysémia východiskových poľských lexém, pričom členenie významov a ich poradie sa uvádza v súlade s výkladovými slovníkmi poľského jazyka (primárne WSJPŽ a USJP). Jednotlivé významy východiskovej poľskej lexémy sa označujú arabskými číslicami. Konkrétny význam ilustrujú prekladové ekvivalenty, ale aj exemplifikácie vo východiskovom a cieľovom jazyku a funkčné kvalifikátory, porov.:

abisynka

1. hovor. abesínka, abesínska al. habešská mačka:

potomek ~ki potomok abesínky

2. hovor. habešská studňa:

popularna ~ populárna habešská studňa

Prekladový ekvivalent spoločný (totožný) pre všetky významy sa uvádza pred nimi, ďalšie (synonymné) prekladové ekvivalenty, špecifické pre jednotlivé významy, sa uvádzajú pri konkrétnych významoch:

⁵⁰ V USJP kvalifikátor vulg. – wulgarny.

⁵¹ V USJP kvalifikátor posp. – pospolity.

aberracia

aberrácia:

1. kniž., pejor. úchylka, nepravidelnosť
2. fyz. odchýlka
3. astron. odklon, posun

V prípade potreby sa v zátvorke uvádzajú slová alebo slovné spojenia konkretizujúce význam:

abduktor

anat. abduktor, odťahovač (sval)

agrest

egreš:

1. (ker):

krzak ~tu egrešový ker

2. (plod):

kompot z ~tu egrešový kompót

akonto

kniž. a conto (zálohová platba)

V zátvorke sa môžu uvádzať aj rozličné doplnenia, vysvetlenia alebo zvrtný komponent *sa*:

aelowiec

histor. člen Ľudovej armády (podzemnej organizácie v Poľsku počas 2. svetovej vojny)

akomodacja

akomodácia, prispôsobovanie (sa), prispôsobenie (sa)

Pri prekladových ekvivalentoch sú v zátvorkách uvedené aj zoologické a botanické rodové názvy v latinčine: **albatros** zool. albatros (Diomedea); **aksamitek** bot. aksamietnica (Tagetes); ako aj značky chemických prvkov, jednotiek fyzikálnych veličín a jednotiek miery: **želazo** železo (Fe), **kilometr** kilometer (km), **mililitr** mililiter (ml).

V prípade absencie prekladového ekvivalentu sa uvádza stručný výklad významu prostredníctvom opisu⁵² (**absorpcyjny** 2. ekon. súvisiaci s čerpaním financií; **akwarelka** malý akvarel).

⁵² Výklad významu pomocou opisu bude v slovníku formálne odlišný od zvyšného textu, aby bola zreteľná absencia ekvivalentu.

Pri prekladových ekvivalentoch sa vpravo od nich uvádza informácia o rode a vide v prípade, že sú odlišné od rodu a vidu poľského heslového slova (**akropol** m. akropola f.; **absorbować** iprf. absorbovať iprf. al. prf.). Vpravo od prekladového ekvivalentu sa uvádza aj funkčný kvalifikátor, ale len v prípade, že bez neho by mohlo dôjsť k nevhodnému výberu ekvivalentu používateľom jazyka (**aeroporto** le-tisko, aeroport zastaráv.).

7.6. DOKLADOVÉ SPOJENIA (EXEMPLIFIKÁCIE)

Dokladové spojenia (exemplifikácie) dopĺňajú heslové slovo v poľskom jazyku a jeho prekladový ekvivalent. Ilustrujú a konkretizujú význam slova, ukazujú spájateľnosť na úrovni slovného druhu a lexikálnosémantickú spájateľnosť (SSSJ 2006, s. 39). Uvádzajú sa za prekladovým ekvivalentom – kurzívou v poľskom jazyku a bez kurzívy v slovenskom jazyku. Heslové slovo sa v exemplifikáciách nahrádza vlnkou (ak v exemplifikácii vystupuje v základnom pomenúvacom tvare) alebo vlnkou so zreteľnou koncovkou (ak vystupuje v iných tvaroch), viac príkladov sa oddeľuje bodkočiarkou:

absolwent

absolvent:

zeszloroczny ~ minuloročný absolvent;

spotkanie ~tów stretnutie absolventov

Poľské exemplifikácie pochádzajú najmä z USJP, WSJPŽ⁵³ a korpusov (NKJP,^[2] Araneum Polonicum^[4]), ekvivalentné slovenské exemplifikácie sa opierajú o slovenské lexikografické a encyklopedické diela a korpusy (SNK,^[3] Araneum Slovacum VII^[4]), ako aj o vlastné poznatky a kompetencie.

Najpoužívanejšími dokladovými spojeniami sú tzv. minimálne (nevetné) kontexty (*akredytacja uniwersytecka* akreditácia univerzity), ojedinele dlhšie štruktúry (*Ach, jak tu pięknie!* Ach, ako je tu pekne!).

Ako exemplifikácie sa využívajú:

a) Voľné spojenia – typické, bežné, uzualizované, reprezentatívne, všeobecne známe a živé (*abstrakcyjny system* abstraktný systém, *absurdalność sytuacji* absurdnosť situácie, *adresować do studentów* adresovať študentom). Typy voľných spojení uvádzané v exemplifikácii závisia od slovnodruhovej platnosti heslového slova, napr. pri substantívach ide o spojenia so zhodným prívlastkom, spojenia s nezhodným prívlastkom, slovesné spojenia, v ktorých je dokladané substantívum objektom alebo subjektom (**adept** *adept młodzi ~pci* mladí adepti; *~pci futbolu* adepti futbalu; *~pci uczą się czegoś* adepti sa niečo učia).

b) Ustálené spojenia, ktoré charakterizuje reprodukovateľnosť.

⁵³ Tento slovník uvádza najfrekvencovanejšie dokladové spojenia na základe NKJP.^[2]

ba) Lexikalizované spojenia – sú nociónálne, patria k nim združené pomenovania (vlastné lexikalizované spojenia). Jeden z komponentov spojenia, zriedkavejšie obidva komponenty, môžu byť sémanticky posunuté (*biata kawa* biela káva, *czarna skrzynka* čierna skrinka) alebo komponenty nie sú sémanticky posunuté (*budka telefoniczna* telefónna búdka, *szczoteczka do zębów* zubná kefka). Patria sem aj multiverbizované pomenovania, ku ktorým jestvuje jednoslovný náprotivok (*udzielić amnestii* udeliť amnestiu – *amnestionować* amnestovať, *dokonać ekshumacji* vykonať exhumáciu – *ekshumować* exhumovať).

bb) Terminologické spojenia – sú taktiež nociónálne (napr. *alfabet Braille* 'a slepecká abeceda, *alkohol metylowy* metylalkohol). Okrem nich sa v obmedzenom rozsahu uvádzajú aj nomenklatúrne názvy z oblasti botaniky a zoológie, teda rodo-vo-druhovú názvy s latinským ekvivalentom:

fenkuľ

bot. fenikel:

bot. *fenkuľ włoski* fenikel obyčajný (*Foeniculum vulgare*)

Voľné spojenia, lexikalizované spojenia a terminologické spojenia sa špeciálnymi symbolmi neoznačujú.

c) Frazelogické jednotky (frazémy) a parémie – príslovia, porekadlá, pranostiky sa uvádzajú osobitnými symbolmi. Obe skupiny nesú v sebe expresívnosť. Frazémy a parémie sa umiestňujú na koniec heslovej state. Všetky typy (aj ustálené kombinácie slov so stavbou vety) uvádzame malým písmenom (rovnako ako SSSJ).

Pracovným symbolom * (jedna hviezdička) označujeme:

1. prirovnania: * *czerwony jak burak, rak, indyk...* * červený ako repa, rak, moriak...,

2. vlastné frazémy:

2.1. minimálne frazémy: * *bez głowy* * bez hlavy,

2.2. menné frazémy: * *pięta achillesowa* * Achillova päta, * *aniołek z różkami* * anjel s rožkami,

2.3. slovesné frazémy: * *bić na alarm* biť na poplach, * *komuś puściły nerwy* * niekomu tečú nervy.

Frazémy sa zväčša uvádzajú s infinitívnym tvarom slovesnej zložky (*bić na alarm* biť na poplach), ak to nie je možné, je použitý určitý slovesný tvar (*komuś puściły nerwy* niekomu tečú nervy).

K **parémiami** patria príslovia, porekadlá a pranostiky. Označujeme ich pracovným symbolom ** (dve hviezdičky):

1. príslovie: ** *bez pracy nie ma kolaczy* ** bez práce nie sú koláče,

2. porekadlo: ** *apetyt rośnie w miarę jedzenia* ** s jedlom rastie chuť,
3. pranostika: ** *Święta Barbara po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie* ** Katarína na ľade, Vianoce na blate.

Niektoré frazémy a parémie môžu byť doplnené kvalifikátorom, ktorý sa uvádza po hviezdike/hviezdičkách (* žart. *w stroju adamowym* ** v Adamovom rúchu). Ekvivalentné frazeologické jednotky a parémie sa označujú hviezdikou/hviezdičkami. Ak sémanticky ekvivalentná jednotka nejestvuje, uvádza sa výklad významu, ktorý je naznačený absenciou hviezdiky/hviezdičiek (* *zejść z afisza* prestať hrať).

8. ZÁVER

Základné zásady spracovania PSS boli ujasnené ešte pred začatím prác na slovníku. Počas práce na heslách sa postupne doladľovali do súčasnej podoby. Keďže slovník je stále v štádiu príprav, čiastočné zmeny v predstavenej koncepcii sa ešte môžu vyskytnúť. Finálna verzia zásad bude umiestnená v úvode slovníka, ktorý plánujeme publikovať po zväzkoch (celkovo v troch). Prvý zväzok s písmenami A – F, na ktorom autorský kolektív momentálne pracuje, by mal obsahovať okolo 13 000 hesiel.

Na záver sa ešte žiada pomenovať príčiny doterajšej absencie PSS stredného či väčšieho rozsahu, ktorý je veľmi potrebný v prekladateľskej praxi, štúdiu a výučbe poľského/slovenského jazyka ako cudzieho či v porovnávacom výskume uvedených slovanských jazykov. Vidíme ich v náročnosti a špecifickosti lexikografickej práce a jej slabom spoločenskom ohodnotení, ale predovšetkým v dlhodobom nízkom počte kvalifikovaných slovenských polonistov kompetentných takýto slovník pripraviť, a to najmä pracujúcich na pozícii vysokoškolských učiteľov.⁵⁴ Zároveň je ťažké sklbenie pedagogickej, vedeckovýskumnej a publikačnej zložky práce vysokoškolského učiteľa s náročnou lexikografickou prácou (aj z hľadiska času). Poľským slovakistkám (Jurczak-Trojan – Mieczkowska – Orwińska – Papierz) sa podarilo publikovať slovensko-poľskú verziu slovníka (*Słownik słowacko-polski A – Ō, P – Ź*) v r. 1998 (druhé vydanie v r. 2005). Slovník obsahuje okolo 50 000 hesiel a do dnešných čias je to jediný slovensko-poľský slovník takéhoto rozsahu. Úloha pripraviť poľsko-slovenskú verziu slovníka však stojí primárne pred slovenskými polonistami.

Literatúra

- ABRAHAMOWICZ, D. – JURCZAK-TROJAN, D. – PAPIERZ, M. (1994): *Mały słownik polsko-słowacki*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
BATOWSKI, H. (1959): *Kieszonkowy słownik słowacko-polski i polsko-słowacki*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

⁵⁴ Polonistika nemá žiadne personálne zastúpenie ani v Slovenskej akadémii vied.

- BUFFA, F. – IVANIČKOVÁ, H. (1963): *Pol'sko-slovenský a slovensko-pol'ský vreckový slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A. (eds.) (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda.
- CAPIAK, A. (2010): *Kieszonkowy słownik słowacko-polski, polsko-słowacki*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- CZERNY, A. – ZYCH, M. (2023): *Urzędowy wykaz nazw państw i terytoriów niesamodzielnych*. Wydanie VII zaktualizowane. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii.
- DUBISZ, S. (2008): Słownik i słownictwo. In: Dubisz, S. (ed.): *Uniwersalny słownik języka polskiego. A–J*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 9 – 91.
- DUBISZ, S. (ed.) (2008): *Uniwersalny słownik języka polskiego. A–J, K–Ó, P–Ś, T–Ż*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- DUBISZ, S. (2018): Słownik i słownictwo. In: Dubisz, S. (ed.): *Wielki słownik języka polskiego PWN. A–G*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 13 – 91.
- DUBISZ, S. (ed.) (2018): *Wielki słownik języka polskiego PWN. A–G, H–N, O–Q, R–T, U–Ż*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- HLADKÁ, Z. – NOVOTNÁ, R. (2017): Výkladový slovník. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/VÝKLADOVÝ_SLOVNÍK (cit. 13. 3. 2024).
- JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOŠÁK, J. (2006): Východiská a zásady spracovania slovníka. In: Buzássyová, K. – Jarošová, A. (eds.): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda, 13 – 47.
- JURCZAK-TROJAN, Z. – MIECZKOWSKA, H. – ORWIŃSKA, E. – PAPIERZ, M. (1998): *Słownik słowacko-polski. A – Ó, P – Ż*. 1. wyd. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- JURCZAK-TROJAN, Z. – MIECZKOWSKA, H. – ORWIŃSKA, E. – PAPIERZ, M. (2005): *Słownik słowacko-polski. A – Ó, P – Ż*. 2. wyd. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. (2020): Základné zásady spracovania slovníka. In: Kačala, J. – Pisárčiková, M. – Považaj, M. (eds.): *Krátky slovník slovenského jazyka*. 5., doplnené a upravené vydanie. Martin: Matica slovenská, 16 – 38.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. (eds.) (2020): *Krátky slovník slovenského jazyka*. 5., doplnené a upravené vydanie. Martin: Matica slovenská.
- KRČOVÁ, A. (2002): *Pol'sko-slovenský a slovensko-pol'ský slovník*. Košice: Pezolt PVD.
- LASKOWSKI, R. (1999a): Liczebnik. In: Grzegorzczkova, R. – Laskowski, R. – Wróbel, H. (eds.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 341 – 351.
- LASKOWSKI, R. (1999b): Zaimek. In: Grzegorzczkova, R. – Laskowski, R. – Wróbel, H. (eds.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 333 – 340.
- PECIAR, Š. (ed.) (1959 – 1968): *Slovník slovenského jazyka I – VI*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- SPYRKA, L. (2006): *Słownik kieszonkowy słowacko-polski, polsko-słowacki*. Warszawa: Ex Libris Galeria Polskiej Książki Sp. z o. o.
- STANO, M. – BUFFA, F. (1975): *Pol'sko-slovenský a slovensko-pol'ský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- SZYMCAK, M. (ed.) (1978 – 1981): *Słownik języka polskiego. A–K, L–P, R–Z*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SZYMCAK, M. (ed.) (1992): *Słownik języka polskiego. A–K, L–P, R–Z i Suplement*. Wydanie siódme, zmienione i poprawione. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ŻMIGRODZKI, P. (ed.) (2007 – 2024): *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN. Dostupné na: <http://www.wsjp.pl> (cit. 13. 3. 2024).

ŽMIGRODZKI, P. (ed.) (2023): Wielki słownik języka polskiego PAN. Zasady opracowania. Wydanie szóste. In: Żmigrodzki, P. (ed.): *Wielki słownik języka polskiego PAN*, 1 – 102. Dostępne na: <http://www.wsjp.pl> (cit. 13. 3. 2024).

Internetové zdroje

^[1] <https://www.minedu.sk/slovensko-polska-komisija-humanitnych-vied/> (cit. 8. 2. 2024).

^[2] <https://nkjp.pl/> (cit. 14. 3. 2024).

^[3] <http://korpus.juls.savba.sk> (cit. 14. 3. 2024).

^[4] <http://aranea.juls.savba.sk/guest/index.html> (cit. 14. 3. 2024).

Skratky

KSSJ: *Krátky slovník slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj 2020)

SJPSz: *Słownik języka polskiego* (Szymczak 1978 – 1981, 1992)

SSSJ: *Slovník súčasného slovenského jazyka* (Buzássyová – Jarošová 2006)

USJP: *Uniwersalny słownik języka polskiego* (Dubisz 2008)

WSJPD: *Wielki słownik języka polskiego PWN* (Dubisz 2018)

WSJPŻ: *Wielki słownik języka polskiego PAN* (Żmigrodzki 2007 – 2024; 2023)

Marta Vojteková

Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta

Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov

E-mail: marta.vojtekova@unipo.sk

ORCID 0000-0003-0097-6786